

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні Вченої ради економічного
факультету
Протокол № від «__»____2020 року

Декан економічного
факультету _____ А.Д. Діброва

на засідання кафедри фінансів
Протокол № від «__»____20__ року
Завідувач кафедри _____ Н. М. Давиденко

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІНАНСИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 07 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 072 ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТРЕТІЙ (ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ) РІВЕНЬ

КАФЕДРА: Фінансів

РОЗРОБНИК: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Лабенко Олександр Миколайович
(посада, науковий ступінь, вчене звання)

1. Опис навчальної дисципліни

Корпоративні фінанси

(назва)

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітній рівень		
Галузь знань	07 Управління та адміністрування	
Освітньо-науковий рівень	Третій	
Освітній ступінь	Доктор філософії	
Спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування	
Освітньо-наукова програма	Фінанси, банківська справа та страхування	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова (за вибором здобувача)	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ЄСТС	5	
Кількість змістовних модулів	Не передбачено	
Курсовий проект (робота)	Не передбачено	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	1	1
Семестр	2	2
Лекційні заняття	15 год	15 год
Практичні, семінарські заняття	30 год	30 год
Лабораторні заняття	- год	- год
Самостійна робота	105 год	105 год
Індивідуальні завдання	- год	- год
Кількість тижневих годин	4 год	4 год

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Фінанси природокористування» є вивчення фінансового механізму щодо володіння, користування та розпорядження природними ресурсами (мінімізації антропогенного впливу), як частини національного багатства. Також курс спряє ознайомленню з міждисциплінарними дослідженнями, що відображає сучасні тенденції в освіті та науці.

Предметом дисципліни «Фінанси природокористування» є система функціонування фінансового механізму природокористування спрямованого на стимулювання природоохоронної діяльності, управлінні фінансовими потоками стосовно природокористування, мінімізації шкідливого антропогенного впливу на навколишнє природне середовище.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- отримання знань про фінансові аспекти природокористування, управління процесом захисту природного середовища від шкідливого антропогенного впливу;
- знайомство з системою планування і прогнозування, моніторингу, обліку і контролю в галузі використання, відтворення та охорони навколишнього природного середовища;
- аналіз шляхів фінансового стимулювання раціонального природокористування, фінансування та кредитування природоохоронної діяльності;
- знання інструментів визначення розміру екологічних платежів, екологічних витрат виробництва, економічної ефективності природоохоронних заходів;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між антропогенним впливом і станом навколишнього природного середовища, а також фінансового механізму компенсації завданих збитків;
- формування умінь комплексного вирішення проблем у сфері природокористування, з зіставленням антропогенного впливу та екологічних наслідків;
- формування громадянської позиції свідомого і активного учасника процесу заощадження, примноження і раціонального використання природних ресурсів з метою забезпечення нормальних умов проживання і діяльності нинішнього і майбутніх поколінь.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Фінанси природокористування» **здобувач повинен знати:**

- теоретичні основи фінансів природокористування;
- основи функціонування національного фінансово-економічного механізму природокористування;
- систему платежів за користування земельними ресурсами (фіксований сільськогосподарський податок, плата за землю);
- особливості екологічного оподаткування;
- систему рентних платежів в Україні;
- суть, проблеми та перспективи екологічного страхування, екологічного

- маркетингу, екологічної сертифікації та ліцензування;
- шляхи підвищення ефективності природокористування на основі
 - економічних методів управління;
- основні напрямки екологізації економіки України.

По закінченню вивчення дисципліни **здобувач повинен вміти:**

- чітко обґрунтовувати понятійно-термінологічний апарат дисципліни «Фінанси природокористування»;
- застосовувати при прийнятті рішень фінансові методи, важелі, стимули, санкції;
- разом з теоретичними знаннями по даному предмету показати наявність практичного рішення еколого-економічних питань;
- розробляти і надавати еколого-економічну оцінку господарським рішенням;
- обчислювати суми податків та інших обов'язкових надходжень до бюджету держави та бюджетів територіальних громад (плати за землю, орендної плати, екологічного податку, рентних платежів, інших платежів за порушення природоохоронного законодавства);
- обґрунтовувати доцільність впровадження заходів щодо збереження навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів;
- приймати ефективні рішення в управлінні фінансовими потоками у сфері природокористування, страхування екологічної безпеки та відповідальності.

Міждисциплінарні зв'язки (місце у структурно-логічній схемі вивчення компонент освітньо-наукової програми «Фінанси, банківська справа та страхування» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»). Навчальна дисципліна «Фінанси природокористування» є вибірковою дисципліною (за вибором здобувача) та розглядає питання, суміжні з проблематикою інших дисциплін освітньо-наукової програми «Фінанси, банківська справа та страхування» («Державний фінансовий менеджмент», «Управління страховими ризиками», «Фінансові ринки та інститути», «Корпоративні фінанси», «Дослідження глобальних проблем управління фінансами» та ін.). Дисциплінами, на яких безпосередньо базується дисципліна «Фінанси природокористування», є: «Національна економіка», «Макроекономіка (2)», «Мікроекономіка (2)», «Публічні фінанси», «Екологічний менеджмент».

Основними організаційними формами вивчення дисципліни «Фінанси природокористування» є: лекції, семінарські заняття, самостійна робота та контрольні заходи – презентації, тести, екзамен.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння аспірантами навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних занять. Вона передбачає опрацювання монографій та інших наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення та ознайомлення з положеннями законодавчих та інших нормативно-правових актів, матеріалів, отриманих засобами інформаційних технологій тощо.

Екзамен є підсумковою формою контролю засвоєння знань і формування вмінь, передбачених внаслідок вивчення дисципліни.

Форма підсумкового контролю – оцінка за результатами поточного та підсумкового контролю.

3. Програма та структура навчальної дисципліни «Фінанси природокористування»

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Усьо-го	у тому числі					усьо-го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1. Фінансово-економічний механізм природокористування												
Тема 1. Фінанси природокористування як особлива галузь науки	15	1	2	-	-	11	15	1	2	-	-	11
Тема 2. Еколого-економічні інструменти	15	1	2	-	-	11	15	1	2	-	-	11
Тема 3. Форми еколого-економічних інструментів	15	2	4	-	-	11	15	2	4	-	-	11
Тема 4. Екологічне страхування	15	2	4	-	-	11	15	2	4	-	-	11
Тема 5. Система екологічного оподаткування	15	2	4	-	-	11	15	2	4	-	-	11
Разом	75	8	16	-	-	55	75	8	16	-	-	55
2. Принципи екологічного законодавства України та фінансово-екологічна відповідальність												
Тема 6. Завдання, зміст і порядок охорони земель, грошова оцінка земель	15	2	4	-	-	14	15	2	4	-	-	14
Тема 7. Статистика навколишнього середовища та природних ресурсів	15	2	4	-	-	14	15	2	4	-	-	14
Тема 8. Структура природоохоронної інфраструктури України	15	2	4	-	-	11	15	2	4	-	-	11
Тема 9. Принципи екологічного законодавства України та економіко-екологічна відповідальність	15	1	2	-	-	11	15	1	2	-	-	11
Разом	75	7	14	-	-	50	75	7	14	-	-	50
Усього годин	150	15	30	-	-	105	150	15	30	-	-	110

4. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Фінанси природокористування як особлива галузь науки Завдання, предмет і метод фінансів природокористування Фінансові методи стимулювання природоохоронної діяльності Необхідність охорони навколишнього середовища Державна політика в галузі охорони природи	2
2	Еколого-економічні інструменти». Еколого-економічні показники: оцінки і ставки Економічний інструментарій: роль у системі товарно-грошових відносин Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії.	2
3	Форми еколого-економічних інструментів. Податкові інструменти. Мита. Плата, платежі, збори. Штрафи. Субсидія. Дотація. Грант. Кредит. Виплати, відшкодування витрат. Прискорена амортизація. Цінові інструменти. Сприяння обмеження на ринку. Премія, нагорода, приз.	4
4	Екологічне страхування. Умови екологічного страхування Світовий досвід екологічного страхування Поняття забруднення в екологічному страхуванні, класифікація збитків Можливості проведення екологічного страхування в Україні.	4
5	Система екологічного оподаткування Механізм екологічного податку Обчислення екологічного подарку	4

	Порядок обчислення збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту Розрахунок розмірів компенсації збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	
6	Завдання, зміст і порядок охорони земель, грошова оцінка земель. Поняття охорони земель Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель Розрахунок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів	4
7	Статистика навколишнього середовища та природних ресурсів. Сутність і функції статистики навколишнього середовища Аналіз статистики з охорони та раціонального використання водних ресурсів Аналіз статистики з охорони атмосферного повітря. Аналіз земельних і лісних ресурсів	4
8	Структура природоохоронної інфраструктури України Особливості та пріоритети інвестицій у відтворення навколишнього середовища Зарубіжний досвід розбудови природоохоронної інфраструктури	4
9	Принципи екологічного законодавства України та економіко-екологічна відповідальність Організаційно управлінський аспект екологічної безпеки Екологічне нормування в системі правового регулювання природоохоронних заходів Міжнародний досвід екологічного законодавства Поняття і система екологічного законодавства України.	2

5. Самостійна робота під керівництвом НПП

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Теоретичний підхід формування корпоративних фінансів	11	11
2.	Теорії організації і управління корпорації	11	11
3.	Теорії, на яких ґрунтуються корпоративні фінанси	11	11
4.	Формування капіталу корпорації та політика залучення коштів	11	11
5.	Фінансова безпека господарювання корпорації та її базові елементи	11	11
6.	Оцінка капіталу корпорації	14	14
7.	Теорія дивідендів та дивідендна політика корпорацій	14	14
8.	Методичний інструментарій та практична реалізація системи фінансового контролінгу корпорації	11	11
9.	Фінансова економетрика та аналітика в корпоративних фінансах	11	11
10.	Моделі оцінки фінансового ризику корпорацій	14	14
	Разом	105	105

6. Анотація тем навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Фінансово-економічний механізм природокористування

Тема 1. «Фінанси природокористування як особлива галузь науки»

Завдання, предмет і метод фінансів природокористування. Фінансові методи стимулювання природоохоронної діяльності. Необхідність охорони навколишнього середовища. Державна політика в галузі охорони природи.

Тема 2. «Еколого-економічні інструменти».

Еколого-економічні показники: оцінки і ставки. Економічний інструментарій: роль у системі товарно-грошових відносин. Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії.

Тема 3. Форми еколого-економічних інструментів.

Податкові інструменти. Мита. Плата, платежі, збори. Штрафи. Субсидія. Дотація. Грант. Кредит. Виплати, відшкодування витрат. Прискорена амортизація. Цінові інструменти. Сприяння обмеження на ринку. Премія, нагорода, приз.

Тема 4. Екологічне страхування.

Умови екологічного страхування. Світовий досвід екологічного страхування. Поняття забруднення в екологічному страхуванні, класифікація збитків. Можливості проведення екологічного страхування в Україні.

Тема 5. Система екологічного оподаткування.

Механізм екологічного податку. Обчислення екологічного податку. Порядок обчислення збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту. Розрахунок розмірів компенсації збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Змістовий модуль 2. Принципи екологічного законодавства України та фінансово-екологічна відповідальність

Тема 6. Завдання, зміст і порядок охорони земель, грошова оцінка земель.

Поняття охорони земель. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель. Розрахунок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів.

Тема 7. Статистика навколишнього середовища та природних ресурсів.

Сутність і функції статистики навколишнього середовища. Аналіз статистики з охорони та раціонального використання водних ресурсів. Аналіз статистики з охорони атмосферного повітря. Аналіз земельних і лісних ресурсів.

Тема 8. Структура природоохоронної інфраструктури України. Особливості та пріоритети інвестицій у відтворення навколишнього середовища. Зарубіжний досвід розбудови природоохоронної інфраструктури.

Тема 9. Принципи екологічного законодавства України та економіко-екологічна відповідальність.

Організаційно управлінський аспект екологічної безпеки. Екологічне нормування в системі правового регулювання природоохоронних заходів. Міжнародний досвід екологічного законодавства. Поняття і система екологічного законодавства України.

7. Індивідуальна робота

Індивідуальні завдання для проміжного контролю знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії денної, вечірньої, заочної форми навчання спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування» з дисципліни «Фінанси природокористування» виконують відповідно до навчального плану.

Метою виконання індивідуального завдання є закріплення і систематизація отриманих знань у процесі самостійної підготовки у міжсесійний період.

Правильна організація роботи здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії має вирішальне значення для успішного виконання ним навчального плану.

Аспірант повинен:

- прослухати курс лекцій, вивчити теоретичний матеріал;
- ознайомитися з нормативно-правовою базою, науково-монографічною літературою, підручниками, посібниками, які рекомендовані до опанування, вивчити практику організації діяльності публічних службовців;
- виконати у міжсесійний період отримане індивідуальне завдання і подати його у встановлений термін для перевірки викладачу на консультації.

Індивідуальні завдання для проміжного контролю знань містять теоретичні питання, які включають всі теми відповідно до розробленої програми дисципліни, а також практичне завдання (варіант певної фінансової ситуації або завдання).

Варіанти теоретичних і практичних завдань задаються викладачем. Індивідуальний характер завдання для кожного аспіранта забезпечується різними комбінаціями теоретичних і практичних завдань.

Для висвітлення теоретичних завдань аспіранти повинні використовувати правові документи, методично-інструктивні матеріали, науково-монографічну літературу, офіційні статистичні дані, аналітичну інформацію фінансових корпорацій.

Виконання здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії індивідуального завдання передбачає застосування методик розрахунку показників, їх детальні цифрові обчислення з текстовими поясненнями і висновками; підготовку на основі проведених розрахунків аналітичного огляду про стан системи фінсів природокористування України.

Оформлення індивідуальних завдань здійснюється відповідно до вимог вищої школи, а результати виконання поданого на перевірку індивідуального завдання відображаються записом «зараховано» або «не зараховано».

8. Форми контролю

1. Поточний контроль знань аспірантів денної, вечірньої та заочної

форм навчання з дисципліни «Корпоративні фінанси» проводиться у формах:

- 1) усне опитування на практичних заняттях;
- 2) виконання поточних контрольних робіт;
- 3) захист індивідуального завдання;
- 4) бліц-опитування.

2. Контроль засвоєння матеріалу за тестовими технологіями.

3. Підсумковий контроль у формі:

– письмового екзамену - для слухачів *денної, вечірньої і заочної форм навчання*. Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Корпоративні фінанси» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової:

Тема 1 (поточне опитування та тестування)	Тема 2 (підсумкова оцінка за ІНДЗ)	ІЗ	Іспит	Всього
40 балів	20 балів	10 балів	30 балів	100 балів

Оцінка рівня отриманих теоретичних знань та практичних навичок за шкалою університету здійснюється на основі системи контролю знань і передбачає стимулювання систематичної, ритмічної самостійної роботи здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, підвищення об'єктивності оцінки їхніх знань, визначення рейтингу аспірантів, запровадження здорової конкуренції між ними у навчанні та розвитку творчих здібностей.

9. Контрольні питання

Перелік питань, які винесені на екзамен з дисципліни «Фінанси природокористування»

1. Хто є платником екологічного податку?
2. Назвіть фінансові методи стимулювання раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища
3. Яка мета екологічного страхування?
4. Чим відрізняються інвестиції природоохоронного призначення від інших напрямків і форм інвестування?
5. Охарактеризуйте ефективність застосування природоохоронних податків
6. Які мають переваги екологічні податки на ресурси над податками на забруднення?
7. Охарактеризуйте стимулюючу функцію платежів
8. Можливості проведення екологічного страхування в Україні
9. Дайте визначення сутності екологічного податку
10. Структура природоохоронної інфраструктури України

Комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань здобувачами:

1. Хто з науковців вперше відзначив шкідливість впливу економічної діяльності на навколишнє середовище?
 - А) Т. Мальтус
 - Б) І.Франко
 - В) А.Сміт
 - Г) А. Піґоу
 2. До заходів стимулювання ощадливого ставлення до НПС не відноситься:
 - А) штучні обмеження у використанні природних ресурсів та забрудненні НПС;
 - Б) фінансові обмеження
 - В) фізична заборона
 - Г) жодна з вищеперерахованих
 3. Сутність «кривої Кузнеця» зводиться до того що:
 - А) разом зі збільшенням темпів економічного зростання (зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення) спочатку відбувається зростання нерівномірності доходів, але згодом відбувається зменшення розриву у граничних розмірах доходів
 - Б) разом зі зменшенням темпів економічного зростання (зменшення валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення) спочатку відбувається зростання нерівномірності доходів, але згодом відбувається збільшення розриву у граничних розмірах доходів
 - В) разом зі збільшенням темпів економічного зростання (зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення) спочатку відбувається зменшення нерівномірності доходів, але згодом відбувається збільшення розриву у граничних розмірах доходів
 - Г) жоден із наведених вище варіантів
 4. Загальносвітові викиди парникових газів мають постійну тенденцію до:
 - А) Зменшення
 - Б) Зростання
 5. До прямих фінансових методів управління природокористуванням відносять:
 - А) фінансові заходи адміністративно-організаційного характеру
 - Б) заходи прямого державного фінансування
 - В) грошово-кредитну політику
 - Г) податкову політику
 6. До прямих фінансових методів управління природокористуванням відносять:
 - А) фінансові заходи адміністративно-організаційного характеру
 - Б) заходи прямого державного фінансування
 - В) грошово-кредитну політику
 - Г) податкову політику
 7. В чому полягає сутність принципу екологічного оподаткування «забруднювач платить»?
 - А) означає, що забруднювачу треба прийняти на себе витрати щодо здійснення заходів із утворення забруднення для забезпечення суспільству належної якості НПС
 - Б) означає, що забруднювачу треба прийняти на себе відповідальність щодо утворення забруднення
 - В) означає, що забруднювачу треба прийняти на себе витрати щодо здійснення заходів із попередження утворення забруднення та боротьби з його наслідками для забезпечення суспільству належної якості НПС
 - Г) жодна з наведених відповідей
- Сутність еколого-трудової податкової реформи полягає у перенесенні _____ з праці на використання природних ресурсів забруднення НПС.
9. Теорія подвійного дивіденду полягає в:
 - А) коригування екологічних екстерналій та використання доходів, що генеруються системою екологічних податків, з метою зменшення інших податків
 - Б) збільшення екологічних екстерналій та використання доходів, що генеруються системою екологічних податків, з метою збільшення обсягів забруднення
 - В) використання доходів, що генеруються системою екологічних податків, з метою зменшення інших податків та отримання додаткового доходу суб'єктами господарювання
 - Г) інше
 10. Виходячи із основних функцій оподаткування, платежі екологічного спрямування, зазвичай, поділяють на дві основні групи:
 - А) регулюючі та компенсуючі
 - Б) додаткові та звичайні
 - В) прогресивні та регресивні
 - Г) інше

10. Рекомендована література

Базова

1. Артус М.М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки/ М.М. Артус // Фінанси України. – 2005. №5. – С.5459
2. Баліцька В.В. Фінансовий механізм: науковий та практичний аспект дослідження/ В.В.Баліцька // Наука та наукознавство. – 2007. №2. – С.712
3. Барський Ю. М. Фінансові інструменти стимулювання сталого розвитку регіону / Ю. М. Барський, В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: зб. наук. праць Луцьк. нац. техн. ун. – 2010. – Випуск 7 (25), Ч. 4. – С. 7–9.
4. Борисова В.А. Регулювання фінансових потоків природокористування/ В.А. Борисова// Вісник Сумськ. нац. аграрного університету (Серія "Фінанси і кредит"). 2013. №1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vsnau_2013_1_9.pdf
5. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний режим доступу]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
6. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
7. Кривенко Л.В. Соціально-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку/ Л.В.Кривенко // Механізм регулювання економіки. 2011. № 1. С.169173
8. Поліщук В. Г. Політика стимулювання сталого розвитку регіонів у контексті забезпечення євроінтеграційних процесів України / В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: зб. наук. пр. Луцьк. нац. техн. ун. – 2009. – Вип. 6(23), ч.2. – С.4–6.
9. Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 № 188/98-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
10. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України М.А. Хвесика, С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.

11. Федчак О.М. Організаційно-фінансовий механізм раціонального природокористування при реалізації екологічної політики сталого розвитку / О.М. Федчак // Механізм регулювання економіки. 2008. № 4, Т. 1 С.169173
12. Худолій Л.М. Фінансовий механізм розвитку агропромислової та природоохоронної сфер в умовах глобалізації / Л.М.Худолій // Науковий вісник НУБіП України. 2011. №168, ч. 2. С.205210
13. Innovative use of financial instruments and approaches to enhance private sector finance of biodiversity [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/enveco/biodiversity/pdf/BD_Finance_summary-300312.pdf
14. The World Meteorological Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.wmo.int/pages/mediacentre/press_releases/pr_1002_en.html
15. Use of economic instruments and waste management performances [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu/environment/waste/pdf/final_report_10042012.pdf
16. Кашенко О.Л. Менеджмент фінансових ресурсів природокористування в регіоні // Управління підприємницькою діяльністю / За ред. д.е.н. А.В. Чупіса. – Суми: Університетська книга. 1999. – 333 с.
17. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування. – Суми: Видавництво «Університетська книга», 1999. – 421 с.
18. Кашенко О.Л. Фінансово-економічні основи природокористування. – К.: Вища школа, 1999. – 221 с.
19. Левандівський О.Т. Фінансова політика держави у природокористуванні / О.Т. Левандівський // Економічні науки. Серія: облік і фінанси. – Випуск 7 (25). – Ч. 5. – 2010. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2010_7_5/2.pdf
20. Новицька О.В. Фінансовий механізм у сфері природокористування / О.В. Новицька // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – №3 (46), 2009. – С. 68-72.
21. Худолій Л.М. Фінансовий механізм розвитку агропромислової та природоохоронної сфер в умовах глобалізації / Л.М. Худолій // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 168. – Ч. 2. – С. 205-210.

Допоміжна

1. Конституція України. К. Преса України, 1997.
2. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 26.06.1991 р. із змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
3. Закон України «Про страхування» від 07.03.96 р. № 85/96 // ВВР, 1996 № 18.
4. Законодавство про охорону та використання атмосферного повітря // Екологія і закон: Екологічне законодавство України: у 2-х кн. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – Кн.2. – С.231–292.

5. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – К., 2003. – № 11.
6. Бюджетний кодекс України // Офіційний вісник України. – К., 2010. – № 59.
7. Податковий кодекс України // Офіційний вісник України. – К., 2010. – № 92.
8. Екологічний аудит: Посіб. з екологічного менеджменту і екологічного аудиту / Шевчук В.Я, Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та ін. – К.: Символ – Т, 1997. – 221 с.
9. Кашенко О.Л. Екологічний аспект категорій. - К.: Вища школа, 1999. – 89 с.
10. Nicolas A. Environmental Regulation of Real Property. – NY. – 2006.
Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України. / Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Єфименко Т.І. та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 712 с.
11. Герасимчук З.В., Вахович І.М., Каменська І.М. „Фінансова політика сталого розвитку регіону”: Монографія. – Луцьк: ”Настир’я”, 2006. – с.48, с. 56-58.
12. Гречко О.В. „Фінансовий механізм державного регулювання економіки регіону”. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Київ, 2004. – с.33.
13. Аніщенко В.О. „До питання щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування”// Актуальні Проблеми Економіки 2007 №8 (74) – с.134.
14. Царенко О.М. Толбатова С.В. Економіко-організаційний механізм забезпечення якості продукції АПК // Науковий вісник аграрної науки Причорномор’я Миколаївської державної аграрної академії. У 2-х т – Миколаїв МДАУ, 2001. – Т.1. – с.204.
15. *Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку.* Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ „Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні”, Київ – 2007, – с.85.

15. Інформаційні ресурси

2. Державна податкова служба <http://sta.gov.ua/>
3. Державна агенція сприяння експорту <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/>

Сайти органів влади та фінансових установ

1. Урядовий сайт. Єдиний сайт органів виконавчої ради України. URL: www.kmu.gov.ua/ua/control
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: portal.rada.gov.ua/
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: www.treasury.gov.ua/main/uk/index
4. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/index>

5. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>
8. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
9. Офіційний сайт Міністерства енергетики та захисту довкілля України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України. URL: <http://www.mtu.gov.ua/>
11. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
12. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://www.moz.gov.ua>
13. Офіційний веб-сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/>
14. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.misp.gov.ua>
15. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/>
16. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
17. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань бюджету. URL: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/index>
18. Офіційний сайт Рахункової плати України. URL: <https://rp.gov.ua/home/>
19. Офіційний сайт Рейтингового агенства Кредит-рейтинг. URL: <http://www.credit-rating.ua/>
20. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd?page=21>

КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1 Фінанси природокористування як особлива галузь науки

1. Необхідність фінансового регулювання у сфері природокористування

Проблеми забруднення НПС та його наслідки спричиняють зміну стану не лише навколишнього природного середовища а і фінансових потоків. Зважаючи на цей факт, подальше дослідження фінансового механізму природокористування з метою підвищення фінансової відповідальності природо користувачів є перспективним.

Останнє десятиліття було ознаменоване поглибленою турботою бізнесу, населення та уряду щодо ощадливого використання природних ресурсів. Проблеми НПС змінили управлінські підходи до діяльності по всьому світу. Глобальна інтеграція розвивається надзвичайно швидкими темпами, а відповідно це спричиняє деградацію навколишнього природного середовища як з об'єктивних так і суб'єктивних причин. До об'єктивних причин варто віднести неможливість одномоментного зупинення забруднення НПС. А щодо суб'єктивних, головною причиною є небажання відмовлятися від додаткового прибутку за рахунок безвідповідальної експлуатації НПС.

Державна фінансова політика України у сфері раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища в умовах обмеженого фінансування має суттєві недоліки: механізм та інструменти фінансового регулювання екологічної діяльності регіонів зазнають постійних якісних та кількісних зрушень

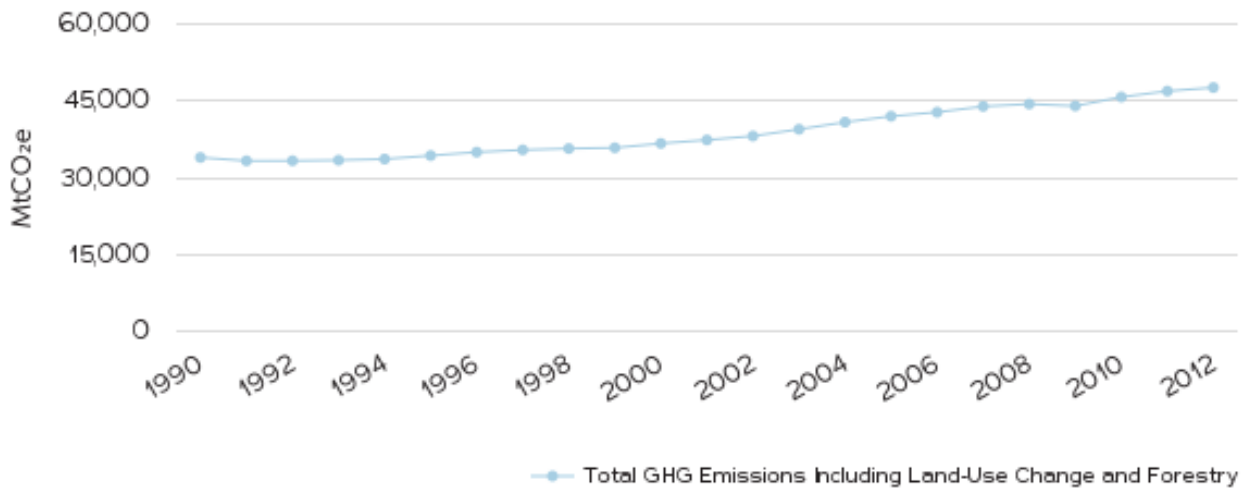
Фінансовий механізм природокористування є найдієвішим способом впливу на процес природокористування. При цьому важливою умовою є підвищення ефективності природокористування, яка досягається побудовою саме дієвого (стимулюючого) фінансового механізму природокористування.

Фінансовий механізм природокористування визначається розподілом та перерозподілом ВВП з метою максимального вилучення фінансових ресурсів від тих, хто забруднює навколишнє природне середовище та спрямовувати їх на відновлення його стану.

Застосування фінансового механізму може досягти необхідного результату лише за рахунок доцільного спрямування взаємовпливу усіх його елементів на процес відтворення. Передусім завдяки зворотному зв'язку елементів фінансового механізму різних вертикальних і горизонтальних рівнів, своєчасній реакції елементів вищого рівня на зміни, що відбуваються під впливом нижчого рівня.

Загальносвітові викиди парникових газів мають постійну тенденцію до зростання. Цей факт засвідчує те, що життєдіяльність на планеті стає все більш забруднюючою, а методи адміністративного та економічного впливу не є достатньо дієвими.

GHG Emissions Totals - Total GHG Emissions Including Land-Use Change and Forestry

Тривалий час економіка України централізовано формувалася з величезними структурними диспропорціями. Неефективна економічна система з її нічийною власністю, адміністративним перерозподілом коштів і ресурсів від рентабельних підприємств до збиткових, низькими цінами на енергоносії, воду і сировину, а також відсутністю обліку на підприємствах сприяла нераціональному використанню природних ресурсів та неефективному споживанню енергії в сфері монополізованого виробництва. Питома вага важкої промисловості з її ресурсомісткими технологіями в економіці України становила 61 % ВВП порівняно з 34 % у країнах Європейського Союзу. Енергомісткість валового національного продукту в Україні є найбільшою серед інших країн колишнього Союзу РСР. Вона у 9 разів вища, ніж у країнах - учасниках Організації Економічного Співробітництва і Розвитку, та майже у 4 рази вища, ніж у країнах з вищим за середній доходом на душу населення.

Саме ліквідація надмірної енерго- і ресурсомісткості структурно деформованого виробництва є ключем до визначення шляхів і способів проведення економічної реформи, що має забезпечити раціональне природокористування і гарантувати екологічну безпеку. Яким чином цього досягти?

Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" є декларативним документом. У ньому зокрема зазначається: "Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш "дешевим" способом без будівництва

відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля. Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України. Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що екологічно гострі локальні ситуації поглиблюються великими регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її довгочасними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи" [9].

Як бачимо з наведеного витягу з постанови, екологічна ситуація з моменту її прийняття зовсім не змінилася, а тому запропоновані заходи підвищення ефективності природокористування не набули свого впливу.

2. Характеристика діючих фінансових інструментів у сфері регулювання природокористування

Вирішення цього складного завдання може здійснюватися шляхом диверсифікованого фінансового стимулювання на основі синтезу прямих і непрямих методів управління.

До прямих методів управління відносять фінансові заходи адміністративно-організаційного характеру та заходи прямого державного фінансування. Обидва ці методи обмежують економічну самостійність підприємств і організацій, і якщо пряме державне фінансування не завжди передбачає обмеження для всіх, то адміністративні заходи – завжди і для всіх.

До непрямих фінансових методів управління відносять переважно заходи податкової, амортизаційної та грошово-кредитної політики. Основною відмінною характеристикою даних методів саме і є відсутність будь-якого обмеження економічної самостійності суб'єктів, якщо, наприклад, сплату податків чи відсотків за кредитами не розглядати як обмеження свободи економічної діяльності. Непрямі методи фінансового управління є більш універсальними порівняно з прямими і спрямовані не на регулювання якогось конкретного процесу чи суб'єкта, а на створення загального економічного середовища, тому є більш адекватним и до соціально-екологічних цілей екологічного розвитку на основі ринкових відносин.

До бюджетного механізму як способу реалізації екологічної політики, крім власне прямого бюджетного фінансування, належать також інструменти, що вирізняються своїм опосередкованим впливом на екологічний розвиток економіки.

Передусім це стосується такого інструменту, як бюджетний дефіцит або профіцит. Слід відмітити, що існуючий бюджетний механізм управління екологічним розвитком економіки не відповідає вимогам принципів та критеріїв фінансового стимулювання екологічного розвитку та вимагає відповідного удосконалення.

Основними негативними характеристиками такого механізму є орієнтація переважно на прямі методи фінансового впливу шляхом прямого бюджетного фінансування чи надання субсидій з бюджету конкретним суб'єктам господарювання. Крім того, застосування названих бюджетних інструментів має безсистемний та вибірковий характер, причому селективний підхід у фінансовій підтримці базується далеко не на науково обґрунтованих критеріях та показниках, що їх визначають.

Податкові інструменти є найбільш поширеними серед непрямих методів стимулювання екологічного розвитку у всьому світі завдяки своїм характеристикам:

універсальності, безумовності та всеохоплюваності. Виконуючи одночасно фіскальну та регулювальні функції, названі інструменти забезпечують одну з фундаментальних передумов функціонування категорії фінансів у її практичній реалізації – розподіл та перерозподіл. Саме через це податкові інструменти досить ефективно діють щодо управління процесами екологічного розвитку, оскільки останні обов'язково мають опосередковуватися ефективним перерозподілом ресурсів.

У контексті удосконалення фінансового механізму управління екологічним розвитком економіки основними напрямками щодо податкових інструментів мають бути, по-перше, урахування особливостей саме екологічного характеру розвитку при оподаткуванні підприємств у цілому, по-друге, перегляд системи податкових пільг для виробництв, що здійснюють екологічну діяльність зокрема.

Вирішення даного завдання, на нашу думку, має здійснюватися, насамперед, за допомогою податкового стимулювання якомога ефективнішого використання природних ресурсів через впровадження інноваційних технологій. Таке податкове стимулювання повинне забезпечувати можливість, з одного боку, отримання додаткового прибутку від застосування інновацій, а з іншого – накладення фінансових санкцій за неефективне використання природних ресурсів. Найбільш дієвою формою реалізації зазначеного завдання щодо удосконалення податкового механізму, за нашим переконанням, є зміна схеми нарахування податку на прибуток підприємств.

Маючи на увазі мету екологічного розвитку, необхідно, щоб зміна технологій виробництва мала екологічно спрямований характер. Досягти цього лише прямими адміністративними методами, коли вводяться обмеження на впровадження певних видів техніки та технологій, неможливо. Іншими словами, «податкова система повинна стимулювати структурну перебудову економіки в напрямку зниження її природоємності через збільшення масштабів природно-ресурсного оподаткування» [5].

Така постановка питання вимагає застосування відповідних непрямих методів фінансового регулювання, серед яких виділяють податкові платежі за використання природного середовища. Проте сьогодні податки, пов'язані з використанням природних ресурсів України, далеко не повною мірою забезпечують потреби ефективного природокористування, особливо у напрямку стимулювання більш активного використання результатів науково-технічного прогресу для зміни принципів природокористування. Для цього потрібно, щоб конкретний природокористувач був фінансово зацікавленим у застосуванні прогресивних екологічних технологій. Досвід свідчить: якщо

еколого-інноваційна політика не пов'язана з реальними економічними інтересами підприємств, її вимоги та показники неминуче відходять до розряду другорядних. Штрафи за порушення норм чи епізодично застосовувані адміністративні санкції не можуть суттєво виправити ситуацію, оскільки застосовуються щодо екстремальних відхилень, а не як інструмент регулювання поточної діяльності підприємства.

У першу чергу, регулятором процесу природокористування виступає держава, яка має створити правове поле для використання збалансованих фінансово-економічних інструментів. Основними законодавчо-нормативними документами щодо фінансово-економічного механізму регулювання природокористування в Україні: Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 № 188/98-ВР; Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 № 1264-ХІІ.

Так, зазначеними законодавчо-нормативними актами передбачається застосування таких фінансово-економічних інструментів природокористування.

1. Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»:

- екологічне страхування;
- економічні та фінансові механізми.

2. Постанова ВР України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки":

- фінансування проектів з охорони навколишнього природного середовища з бюджету країни;
- екологізація податкової системи країни;
- сприяння залученню іноземних інвестицій для здійснення природоохоронних програм.

3. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища":

- чітке визначення джерела фінансування державою природоохоронних заходів;
- наведено шляхи стимулювання раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища наданням пільг при оподаткуванні, надання на пільгових умовах позичок, розвиток екологічного страхування.

Окремі науковці виділяють фінансово-економічні інструменти регулювання природокористування, що застосовуються в розвинутих країнах, які можна згрупувати за чотирма основними критеріями [4]:

- всі різновиди екологічних податків, платежів, штрафів;
- депозитні компенсаційні системи;
- маркетабельні дозволи;
- субсидії.

Серед фінансових інструментів регулювання природокористування виділяють пільгове кредитування, податкові платежі за спеціальне використання природних ресурсів та страхування [12].

Фінансово-економічними інструментами автор вважає [8]: прямі платежі за забруднення понад встановлені ліміти, екоподатки, ринкові механізми, ресурсні платежі тощо.

Перспективними фінансовими інструментами стимулювання сталого розвитку регіону визначено [3]: податкові інструменти стимулювання сталого розвитку (податковий науковий кредит, податковий інвестиційний кредит, податкові преференції для наукоємних та екологоорієнтованих підприємств регіону); трансфертні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону (пряма дотація місцевим бюджетам на природоохоронні заходи і регіональну політику ресурсоспоживання, пряма дотація регіонам, що змушені притримувати промисловий розвиток); інвестиційно-інноваційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону (інноваційне інвестування регіональної науки та технологій, інновації на відновлення первісних якостей використаних ресурсів регіону).

В іноземній літературі автори [15] виділяють такі фінансові інструменти природокористування:

- податки на захоронення відходів;
- податок на спалювання;
- платежі за викиди сміття.

Дослідники [13] більш системно об'єднують фінансові інструменти:

- платежі за екосистемні послуги;
- державне фінансування розвитку "зеленої" інфраструктури;
- пільгове кредитування суб'єктів господарювання для зменшення шкідливих викидів.

Фінансові інструменти регулювання природокористуванням стимулюють ощадливе ставлення до навколишнього природного середовища. Зокрема екологічні податки мають пряму впливати на стан природокористування, страхування сприятиме покриттю незапланованих витрат (усунення наслідків надзвичайних ситуацій), бюджетне фінансування сприятиме відновленню стану навколишнього природного середовища тощо.

З усіх наведених фінансових інструментів механізму ефективного природокористування можна виокремити такі: податки та обов'язкові платежі, бюджетні програми фінансування об'єктів природокористування та страхування. Свою імплементацію знайшли лише два інструменти: податки та обов'язкові платежі та програми бюджетного фінансування. Отже, більшість задекларованих фінансових інструментів на практиці не знаходять своєї реалізації та, як наслідок, не впливають на стан природокористування.